

Yeni ve Özgürlükçü Bir Anayasa Mümkün Mü?

ÖZGÜR-DER (Özgür Düşünce ve Eğitim Hakları Derneği)

1 Nisan 2026, ÖZGÜRCE DERGİSİ

<https://ozgurcedergi.com/?p=133>

Rıdvan KAYA / Özgür-Der Genel Başkanı

Türkiye’de anayasa tartışmaları hemen her dönem gündemdeki yerini koruyor. Görece tabandan gelen taleplerle şekillendiği söylenebilecek olan 1921 Anayasası (Teşkilât-ı Esâsiye Kanunu) hariç tutulacak olursa, Cumhuriyet döneminde -hatta ondan da evvel Osmanlı’nın son döneminde yaşanan Meşrutiyet tecrübesi de buna dahil edilebilir-yapılan anayasaların tamamının açık, net bir dayatmacı zihniyetin ürünü metinler olduğu tartışmasıdır.

Ne acıdır ki Türkiye yaklaşık yarım asırdır, önceki süreçlerde olduğu gibi yine darbe mekaniğinin devreye girmesinin neticesinde şekillenmiş bir anayasa ile yönetilmektedir. Bu süre içinde mevcut anayasa metninde, 12 Eylül Anayasasında birtakım değişiklikler gerçekleştirilmiş olmakla birlikte asli manada dayatmacı, buyurgan ruh kendini korumaktadır.

İlginç olan şu ki Türkiye’de hemen her kesim ve üstelik on yıllardır yeni bir anayasa talebinde bulunmakta ama bu talepler niyet beyanından öteye gitmemektedir. Bu durum yeni bir anayasa yapılması gerektiği kanaatinde olduğu söylenen farklı kesimlerin taleplerinin büyük ölçüde birbiriyle çatışmasından kaynaklanmaktadır. Toplumsal kutuplaşma olgusu, farklı kesimler arasında mevcut bulunan derin güvensizlik ve anayasa yapım süreçlerinin tabandan gelen talepler ve uzlaşmayla değil, tepeden inmecî bir yaklaşımla gerçekleştirilmesi geleneği bu alanda somut adımlar atılmasını engellemektedir. Bu yüzden yeni bir anayasa ihtiyacı çokça seslendirilen ama pratikte üzerinde uzlaşılması zor görüldüğünden hep bir başka bahara ertelenen bir gündem maddesi olmayı sürdürmektedir.

Şekilsel açıdan bu meclis anayasa yapabilir mi tartışması anlamsız bir tartışmadır. Sonuçta referanduma götürülecekse ve halkın onayı aranacaksa kim nasıl karşı çıkabilir? Ve karşı çıkanlar nasıl olur da haktan, hukuktan, özgürlüklerden söz edebilirler? Ama görülüyor ki şu an mevcut bulunan meclis aritmetiği bırakalım yeni bir anayasayı, mevcut anayasada ciddi bir değişikliğe bile izin vermiyor. Kaldı ki bu yönde bir irade de zaten ortada görülüyor. Herkes anayasadan şikayetçi. Görüntüde her kesim, her parti 12 Eylül Anayasasından külliye kurtulmak gerektiğini söylüyor ama bu ‘kurtuluş’un mahiyeti konusunda ne mutabakat mevcut ne de bu yönde bir çaba!

Yeni Anayasadan Beklentimiz

Bir Müslüman olarak insanları Rablerine yakınlaştırmaya, hayrı yaygınlaştırıp, ifsadı engellemeye yönelik olmayan hiçbir düzenlemenin insanı başka kullara, nefesine, hevasına kölelikten kurtaramayacağına, gerçek manada özgürleştiremeyeceğine inanıyoruz. Bu itibarla gerçek manada bir kurtuluşun, özgürleşmenin ve adaletin ancak toplumun tabandan gelen taleplerinin yoğunlaşması ve mücadelesi neticesinde İslam'a uygun bir hayat tarzının inşasıyla mümkün olduğuna inanıyoruz.

Mamafih yaşadığımız toplumda inanç ve düşünceler itibariyle çeşitlilik, farklılıklar olduğu gerçeğini de göz önünde bulundurduğumuzda arzuladığımıza, özlediğimize odaklanmaktan öte, öncelikle üzerinde mutabık kalabileceğimiz bir çerçeve üretmemiz gerektiğini de görüyoruz. Bu noktada mevcut konjonktürde süregelmekte olan anayasa tartışmalarına da ideal olanın bulunup ortaya çıkarılması ameliyesi olarak değil ancak insanların kendilerini dışlanmış, mağdur edilmiş hissetmeyecekleri, birbirlerine dayatmada bulunmayacakları asgari bir düzlemin teşkil edilmesi çabası olarak yaklaşıyoruz.

Bu zaviyeden baktığımızda ne görüyoruz? Yasal temeli bulunan dayatmacı, zorba bir sistem bu ülkede yaklaşık bir asırdır “egemenlik halkındır” yalanıyla sürmekte. Sisteme otoriter, yer yer totaliter bir mantık ve işleyiş hâkim. Laik-ulusalcı anlayış temelinde şekillenen ve Kemalizm olarak tanımlanan bir resmi ideoloji anayasadan başlayarak tüm yasal metinlere sirayet etmiş bir durumda. Bu ülkede doğan, büyüyen yaşayan insanlar Atatürkçü olmak zorundalar. İtiraz hakkı yok, direnme durumunda cezalandırılıyorlar.

Yeni anayasa öncelikle bu kuşatmayı reddetmeli. Gerçekten yeni olabilmeli!

Makbul Vatandaşlık Kriterleri: Türklük, Laiklik, Atatürkçülük

Öncelikle resmi ideoloji dayatmasından azade kılınmadığı müddetçe anayasa metninin özgürlükçü bir zemine oturması imkânsız olduğu görülmek zorunda. Toplumda farklı fikir ve inançlara, ideolojilere mensup kesimler var ve bu farklılıkları yok sayıcı şekilde herkese devletçi bir mantıkla ideoloji dayatma tutumu terk edilmeli. Ne askeri ne yargısal vesayet olmamalı. Halkı kendisi hakkında doğru karar vermesi mümkün olmayan bir cahiller topluluğu şeklinde algılayan zihniyet reddedilmeli.

Hiç şüphesiz resmî ideoloji dayatmasından, militarist gölgelerden, kutsal devlet mitosundan arındırılmamış bir anayasa özgürlükçü olamaz. Daha temel bir çelişki ise hiç kuşkusuz “değişmez, değiştirilmesi teklif dahi edilemez” hükümler konusudur. Tarihin belli bir kesitinde, belli koşullar altında birilerinin belirlediği kuralların tüm bir halk için, üstelik de sadece o dönemde yaşayanlarla sınırlı kalmayıp, gelecek nesiller için de kesin, değişmez, tartışılmaz emirler şekline dönüştürülmesi ve kabul eden, etmeyen herkese zorla dayatılması tam bir dogmatizmdir. On yıllarca Müminlerin iman ettikleri değerleri “dinsel dogma” diye aşağılayan bir kültürün ürettiği çelişki korkunç!

Halk kendi geleceği, iyiliği hakkında kararı kendi verebilir! řu veya bu kadro, řu veya bu kurumun vasilik yapması gerekmiyor!

Temel Kırılma Noktası: Kemalist Resmî İdeoloji!

Meselenin özü resmî ideoloji dayatmacılığına karşı alınacak tavırda yatıyor. Kemalist ideoloji ve sistemi bu ülkenin varlık nedeni, nesiler boyunca bu ülkede yaşamış ve yaşayacak herkesin ister severek ister mecburen kabullenmesi gereken zorunlu bir zemin, bağlayıcı ve tartışılmaz bir çerçeve olarak algılayan ve algılatmaya çalışan anlayış değişmeden adına ‘yeni’ denilecek hiçbir şeyin gerçek manada ‘yeni’ olma ihtimali bulunmuyor.

Hemen herkesin şikâyet ettiği despotizm ve otoriterlik olgusunu Kemalizm’den ayırmak mümkün mü? řu sıralar tüm muhalif unsurların sıklıkla dillendirdiği ‘tek adam rejimi’ şikayetini düşünecek olursak, bir yandan Kemalist ideoloji ve pratiği yüceltip öte yandan ‘tek adam rejimi’ eleştirisi yapmak ne ölçüde tutarlı bir davranış olarak görülebilir?

Hiç şüphesiz “Şefliğe karşıyız ama Şef’e bağlıyız” mantığı açık bir tutarsızlıktır. Bu konuda dürüst ve net olunmalı. Kemalist ideolojiyi beğenip isteyenlerin savunduğu ve yaygınlaştırmaya çalıştığı dünya görüşlerinden biri kılmak yerine herkesin řu veya bu dozda biat ve itaat etmesi gereken bir resmi görüş, bir üst ideolojik kimlik haline getirirseniz bu yapılanın adı özgürlükçü sivil anayasa olmaz. Olsa olsa düşük doz otoriteryanizm olur. Bu durum masum bir takıntı olarak görülemez: Unutmayalım ki Atatürkçülük toplumsal hayatın her alanında dayatılmakta, meşruiyetini de anayasa(lar)dan almakta. Öyle ki cari anayasaları ortadan kaldıran darbeler dahi hep bu temelde savunulmuştu.

Ayrı Gayrımız Yok; Hepimiz Türk’üz!

Bir başka takıntılı yaklaşım da Türk vatandaşlığının yeniden tanımlanmasına yönelik tartışmalarda kendini gösteriyor. Eğer yeni bir anayasa yapılacaksa “Türklük” kavramının mevcuda nazaran daha geniş bir çerçevede ve etnisite içermeyecek şekilde tanımlanması öneriliyor. Bu şekilde etnik ayrışma ve ırkçılık suçlamalarının, eleştirilerinin önüne geçileceği, sorunun yasal düzeyde halledilmiş olacağı varsayılıyor.

İyi, güzel de neden illa da Türklük tanımlaması? Türklük tanımı ne kadar geniş tutulursa tutulun ne kadar dışlayıcı değil de kapsayıcı bir tanım getirilmeye çalışılırsa çalışılsın, sonuçta ‘Türk’ bir kavim, bir ırk adı değil mi? Bir etnisiteye atıf ya da en azından etnisite çağrıştırmıyor mu? Dolayısıyla bu kadar zorlamaya ne gerek var? Anayasal vatandaşlık anlayışının getirilip “kime Türk denir?” zeminine oturtulması, bu yapılanın son kertede Türklük dışındaki tüm etnik kimliklerin inkârı sonucunu getirmesi kaçınılmazdır. Halbuki, yaşanan bunca acıdan okkalı bir ders çıkarıp anayasa metninden başlayarak farklı etnik toplulukları ve başta da Kürt kimliğini tanımak, ayırım gözetmeksizin herkese eşit mesafede ve kimsenin kendisini dışlanmış hissetmeyeceği bir vatandaşlık tanımı yapmak daha anlamlı ve adil olmaz mı?

Halkın Tercihleri

Anayasa tartışması son kertede sistemin dogmatik karakterini ve dayatmacı kimliğini netleştiren bir tartışma olarak öne çıkıyor. Bu yönüyle tartışma biz Müslümanlar açısından geliştirilmesi, derinleştirilmesi gereken bir gündem sayılmalıdır. Elbette halkın tercihinin kutsayacak değiliz. Sonuçta on yıllarca cahili kirliliklerle zihinleri, kimlikleri kirlenmiş, ezilmiş, sindirilmiş yığınlar var karşımızda. Mamafih iddia edildiği üzere halkın egemenliği esas ise o zaman herkes halkın tercihlerine, taleplerine saygı göstermek zorundadır. Bunun tersi oligarşik anlayışın, despotizmin meşrulaştırılmasıdır.

İnancımız açısından tabi ki halk doğruların kaynağı değildir ama kendi geleceğini, kimliğini, hayat tarzını belirlemekte son söz kendisine aittir. Nasıl istiyorsa öyle yönetilir, neye layıkta onu bulur. Zorla, baskıyla, dayatmayla halkın ne talep etmesi gerektiğini, neyi seçmesi gerektiğini belirleyen ya da halkı adam yerine koymayıp sürekli vasi rolünü oynamaya kalkışan bir yaklaşım, velev ki doğruları, güzellikleri yeşertme adına da davransa zorbalıktan başka bir sonuç vermez. Zorbalıkta insan onuruna aykırı bir tutumdur ve sonuçta mutlaka kaybetmeye mahkumdur!

Tavrımız Ne Olmalı?

Bizler, anayasa tartışmalarına Kemalist oligarşik işleyişi bir nebze dahi olsa gerileteceği kesin olan her adımı desteklemenin maslahatımızın gereği olduğu gerçeğinden hareketle yaklaşmalıyız. Gerçeğe gözümüzü kapayamayız. Atatürkçülük adı verilen ilhad ideolojisi, o anlayışın muhafızlarınca kışladan okula, medyadan sokağa kadar yaygın ve totaliter bir tarzda dayatılmaya devam etmektedir. Dayatmalara itiraz edenlere ise “bu bizim anayasal görevimiz” şeklinde karşılık verilmektedir.

Her ne kadar şu an için hiç mümkün görünmese de gerçekten yeni bir anayasa gündemi bu ülkede sağlıklı, geliştirici bir tartışmanın ilk adımı olabilir. Okula gönderdiğimiz çocuklarımıza verilen eğitimden kışlada, mecliste edilen yemine hatta camilerde Cuma hutbesine kadar her yerde korku dolu bir içerikle arz-ı endam eden Atatürkçülük dayatmasına son vermek için bir başlangıç yapılabilir. Bu ülkede yaşayan insanları devlet eliyle ikiye bölme, münafıklığa zorlama tutumunun yanlışlığı, çirkinliği, hukuksuzluğu bu vesileyle net biçimde ortaya konulabilir. Ne yazık ki, resmî ideoloji takıntısı buna pek imkan ve zemin tanıyacak gibi görünmüyor. Daha acısı ise bu yönde yeterli bir toplumsal talep kendisini hissettirecek biçimde ortaya konulmuyor, konulamıyor.

Sonuç olarak İslami kimliğimiz açısından mevcut sistemi de onun hukuki zeminini teşkil eden anayasayı da bütünsel olarak reddediyoruz, meşruiyet noktasında mevcut bulunan eksikliğin şu veya bu değişiklikle giderilemeyeceğine inanıyoruz. Bununla birlikte inancımızı, kimliğimizi tümüyle yansıtabilecek bir anayasa ihtimalinin mevcut şartlarda mümkün olmadığı gerçeğini de dikkate alarak en azından açık bir şekilde insan hakları ve özgürlükler ilkesiyle çelişen dayatmaların, şartlandırma ve ihlallerin giderildiği ve/ya azaltıldığı bir düzenlemenin yapılabileceğine, yapılması gerektiğine inanıyoruz. Yani “yeni

anayasa” arzu ediliyorsa gerçekten, en azından “eski” dayatmalardan arındırılmış bir anayasa yapılması mantığın gereğidir. Özetle ifade etmek gerekirse, Kemalist anlayışın resmi ideoloji olarak dayatılmaya devam ettiğı, değışmez ve değıştirilmesi teklif dahi edilemez maddelerin korunduğı, Türk etnik kimliğinin herkese dayatılmaya devam edildiğı bir anayasa asla yeni bir anayasa olmayacaktır.